

УДК 330.322.2

Лиса О.В.*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара***Адонін С.В.***кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF FORMATION OF REGIONAL INVESTMENT CLIMATE IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Регіональний інвестиційний клімат може бути представлений у вигляді двох основних компонентів – інвестиційної активності в регіоні та рівня його інвестиційної привабливості. Стаття присвячена дослідженню сучасного рівня інвестиційної привабливості регіонів України та інвестиційної активності в них. У результаті проведеного дослідження визначено проблеми формування сприятливого інвестиційного клімату в регіонах України та фактори, що їх викликають.

Ключові слова: інвестиції, регіони України, інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість, інвестиційна активність.

АННОТАЦИЯ

Региональный инвестиционный климат может быть представлен в виде двух основных компонентов – инвестиционной активности в регионе и уровня его инвестиционной привлекательности. Статья посвящена исследованию современного уровня инвестиционной привлекательности регионов Украины и инвестиционной активности в них. В результате проведенного исследования определены проблемы формирования благоприятного инвестиционного климата в регионах Украины и факторы, их вызывающие.

Ключевые слова: инвестиции, регионы Украины, инвестиционный климат, инвестиционная привлекательность, инвестиционная активность.

ANNOTATION

A regional investment climate can be presented as two basic components – investment activity in a region and level of its investment attractiveness. The article is devoted to research of modern level of investment attractiveness of Ukrainian regions and investment activity in them. According to the conducted research, problems of formation of favourable investment climate in the regions of Ukraine and factors causing them were determined.

Keywords: investments, regions of Ukraine, investment climate, investment attractiveness, investment activity.

Постановка проблеми. Реформування системи управління в нашій державі передбачає здійснення процесу децентралізації влади. За цих умов місцеві органи влади отримують додаткові повноваження щодо реалізації політики розвитку регіонів. Загальновідомо, що розвиток економіки будь-якої країни та її регіонів залежить від залучення інвестиційних ресурсів. Визначальною характеристикою інвестиційного процесу в будь-якому регіоні є його інвестиційний клімат. Інвестиційний клімат регіону характеризується сукупністю правових, економічних і соціальних умов ведення інвестиційної діяльності в регіоні, що визначають рівень ризико-

ваності інвестиційних вкладень (у тому числі іноземних), а, відповідно, і рівень їх доходності. Можна вважати, що інвестиційний клімат є інтегрованим відображенням двох складових елементів – інвестиційної привабливості регіону та інвестиційної активності в ньому. Тому дослідження цих двох складників надасть можливість отримати узагальнену характеристику інвестиційного клімату, що склався в окремих регіонах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження регіонального інвестиційного клімату присвячено наукові праці багатьох вітчизняних і закордонних науковців і дослідників. Так, теоретичні та практичні аспекти інвестиційного процесу на регіональному рівні, формування регіонального інвестиційного клімату, оцінки інвестиційної привабливості регіонів України висвітлено у працях таких науковців, як З.С. Варналій [2], О. Гаврилюк, І. Гафуров, Н.О. Гребенюк [1], А.О. Єпіфанов [3], Н.Ю. Іванова [4], С.О. Іщук [5], М. Карпович [6], Т.В. Кулініч, Г.І. Купалова, М.А. Латинін, М.Д. Лесечко [7], О.В. Луців [8], Л.О. Мамуль, О. Носова, Л.О. Петкова, А.А. Пересада, С.В. Покропивний, Т. Савостенко, С. Семів, С.В. Степаненко, В. Сірман, В.В. Томарева [12], Г.О. Харламова, О.В. Химич, В.Я. Швець та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наголошуючи на суттєвому внеску вищезазначених та інших науковців і дослідників у вирішення проблеми формування сприятливого інвестиційного клімату в регіонах України, вважаємо за доцільне відзначити, що недостатньо, на нашу думку, висвітлено вплив сучасних кризових тенденцій на інвестиційну активність у регіонах.

Постановка завдання. Кризові явища, що спостерігаються за останні два роки в економіці України, негативно відзначилися на обсязі інвестиційної активності в регіонах України. Водночас певних змін зазнав також рівень інвестиційної привабливості регіонів. Тому вважаємо

за доцільне дослідити останні зміни в складових компонентах регіонального інвестиційного клімату та окреслити актуальні проблеми, що призвели до його погіршення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження почнемо з аналізу інвестиційної активності в регіонах України. Враховуючи дані, наведені у таблицях 1 і 2, можемо зробити висновок, що протягом 2009–2012 рр. відбувався приріст капітальних та прямих іноземних інвестицій майже в усі регіони, але також можна стверджувати, що приріст має аритмічний, непостійний характер; у 2013 р. відбулося суттєве зниження обсягів капітальних інвестицій у національну економіку (майже на 21% порівняно з 2012 р.). Зниження обсягів капітальних інвестицій відбулося майже в усіх регіонах України (за виключенням 5 областей).

У 2014 році негативна тенденція зниження обсягів капітальних інвестицій як у регіональному розрізі, так і в межах усієї економіки України. Більше того, спостерігався перерозподіл інвестиційних ресурсів із східних регіонів України в західні. Завдяки цьому 2 західні області продовжили нарощувати обсяги капітальних інвестицій: Івано-Франківська область залучила на 26,9% більше порівняно з 2013 роком і Хмельницька область – на 2,6% більше. Зниження капітальних інвестицій в економіку України становило вже майже 24%; це було відчутно в усіх регіонах України. Обсяги прямих іноземних інвестицій (ПІІ) суттєвого падіння набули лише у 2014 році; така ж ситуація має місце і в 2015 році. Це є наслідком політичної нестабільності, що спостерігалася у другій половині 2013 р. в Україні, яка призвела до зростання ризиків інвестиційної діяльності і, як наслідок, до скорочення обсягу інвестицій (у т.ч. ПІІ). Починаючи з 2014 р., до негативних факторів додалося ще розгортання військових дій на території східних областей України, що посилює нестабільність в економіці й викликало економічну кризу. За цих умов інвестори масово почали виводити капітали за кордон (за можливості) чи хоча б у західні регіони України.

Дослідження структури прямих іноземних інвестицій показало, що впродовж 2009–2014 рр. кардинальних зрушень у структурі інвестицій немає: найбільшу частку в загальному потоці інвестицій в Україну займає м. Київ (47,2ч49,5% від усього обсягу ПІІ в економіку України); на другому місці – зі значним відривом від лідера Дніпропетровська область (19,2ч16,9%); третє місце посідає Харківська область (4,5ч3,8%); з незначним відривом від неї йде Донецька область (4,3ч5,6%; починаючи з 2013 року, Донецька і Харківська області міняються місцями). Отже, структура ПІІ підтверджує той факт, що іноземні інвестори бажують вкладати кошти в уже існуючі об'єкти, а не створювати нові, а це сприяє акумуляції інвестицій у великих урбанізованих центрах і промислово розвинених регіонах.

Таблиця 1
Темпи зростання (зменшення) обсягу капітальних інвестицій у регіони України, % (за даними [9])

Регіони	2010	2011	2012	2013	2014
АР Крим	114,7	256,0	109,1	69,0	-
Вінницька область	129,0	127,6	101,2	113,0	77,7
Волинська область	65,1	124,5	121,7	94,0	89,5
Дніпропетровська область	115,0	122,1	94,0	93,8	80,2
Донецька область	102,1	153,3	112,6	79,6	44,0
Житомирська область	92,1	88,7	110,3	105,3	79,6
Закарпатська область	118,6	133,7	81,8	87,1	94,6
Запорізька область	164,0	70,4	101,9	95,9	89,8
Івано-Франківська область	122,3	87,6	114,3	87,6	126,9
Київська область	105,0	130,8	118,3	96,0	80,0
Кіровоградська область	87,7	144,2	122,1	68,2	78,9
Луганська область	124,9	114,3	124,3	142,6	39,2
Львівська область	114,5	120,3	86,8	81,4	88,5
Миколаївська область	117,9	87,8	102,7	105,2	67,4
Одеська область	86,0	81,8	153,8	80,6	67,3
Полтавська область	106,7	102,3	143,2	80,0	86,1
Рівненська область	92,8	117,2	106,0	93,6	80,7
Сумська область	108,8	113,3	102,1	90,1	89,1
Тернопільська область	156,0	112,2	122,1	85,4	71,7
Харківська область	101,9	144,3	111,3	59,6	76,9
Херсонська область	100,3	129,3	88,0	81,9	86,1
Хмельницька область	85,9	105,6	92,8	93,6	102,6
Черкаська область	129,1	97,4	118,2	88,0	80,3
Чернівецька область	95,2	95,5	111,9	96,4	63,9
Чернігівська область	117,1	117,8	108,2	101,0	78,5
м. Київ	92,0	108,1	103,0	95,2	83,3
Україна	103,4	118,8	108,5	88,9	75,9

Розглядаючи структуру прямих іноземних інвестицій, можна відзначити, що впродовж 2009–2014 рр. кардинальних зрушень у структурі інвестицій немає: найбільшу частку в загальному потоці інвестицій в Україну займає м. Київ; на другому місці – зі значним відривом від лідера Дніпропетровська область; третє місце посідає Харківська область; з незначним відривом від неї йде Донецька область.

Таблиця 2
Темпи зростання (зменшення) обсягу прямих іноземних інвестицій у регіони України, %
(за даними [9])

Регіони	2009	2010	2011	2012	2013	2014
АР Крим	86,2	110,6	113,5	143,0	110,1	-
Вінницька область	105,7	114,4	111,2	110,1	112,3	81,1
Волинська область	68,6	123,5	65,8	110,3	89,2	79,6
Дніпропетровська область	96,3	103,2	106,3	106,8	107,8	85,6
Донецька область	112,8	107,1	139,2	110,3	110,1	70,8
Житомирська область	101,9	114,0	108,4	131,5	106,9	73,6
Закарпатська область	103,2	102,0	100,2	95,9	110,1	86,1
Запорізька область	109,8	102,9	104,0	102,4	104,4	78,7
Івано-Франківська область	123,6	126,9	80,7	120,7	126,6	113,8
Київська область	120,2	113,2	105,6	106,7	106,2	83,2
Кіровоградська область	112,0	103,0	78,7	111,1	145,4	53,4
Луганська область	107,3	161,8	107,9	111,5	105,4	76,3
Львівська область	114,3	125,1	104,7	108,3	104,2	80,8
Миколаївська область	118,3	100,6	101,7	94,3	114,6	82,2
Одеська область	110,1	107,4	106,3	110,3	102,6	85,7
Полтавська область	140,0	87,3	122,3	126,9	112,9	96,6
Рівненська область	114,7	101,1	100,5	95,5	104,7	85,9
Сумська область	87,5	154,1	147,7	100,6	110,5	62,6
Тернопільська область	114,9	113,5	89,9	103,5	106,7	81,9
Харківська область	125,9	129,4	130,5	101,1	101,9	81,0
Херсонська область	110,8	102,3	103,0	101,5	111,1	76,5
Хмельницька область	106,4	159,9	83,3	103,6	109,9	84,3
Черкаська область	96,1	132,4	130,1	98,8	100,8	57,5

Чернівецька область	117,4	102,8	100,2	100,0	108,6	85,7
Чернігівська область	108,1	85,5	106,9	103,6	122,5	80,8
м. Київ	144,2	114,2	113,6	112,0	102,8	79,2
Україна	112,5	111,9	112,3	109,9	105,2	80,5

На рисунку 1 наведено групування регіонів України за часткою прямих іноземних інвестицій: до першої групи входять регіони, які залучили більше 10% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, до другої – регіони, в які надійшло ПІІ в межах від 1% до 10%, а до третьої групи віднесли регіони, де частка ПІІ складала менше 1%.

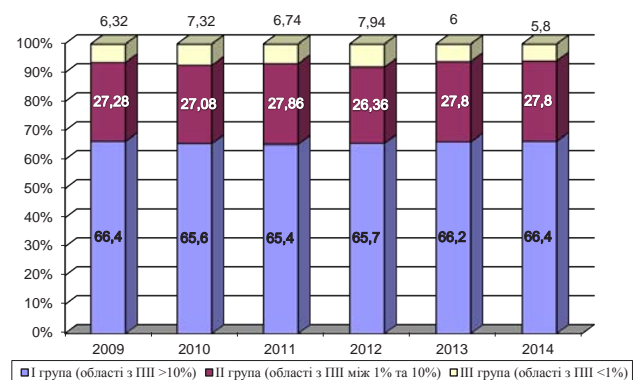

Рис. 1. Групування областей України за часткою прямих іноземних інвестицій у 2009–2014 рр.

Як бачимо, регіональна структура надходження ПІІ демонструє «поляризацію» інвестицій (близько 66% від загального обсягу інвестицій надходять у м. Київ та Дніпропетровську область), що свідчить про диспропорцію в розвитку регіонів країни. До восьми регіонів: Дніпропетровської, Харківської, Донецької, Київської, Львівської, Одеської, Запорізької областей та до м. Київ надходить найбільше всього інвестицій – 87,4% всіх залучених прямих іноземних інвестицій у 2014 р. Це саме ті регіони, які на сьогодні вже є економічно розвинутими та найбільш привабливими для іноземних інвесторів.

Тепер розглянемо іншу компоненту регіонального інвестиційного клімату – інвестиційну привабливість регіонів України. На сьогоднішній день існує достатньо велика кількість методик оцінки інвестиційної привабливості регіонів України, розроблених вітчизняними та закордонними науковцями. Кожна з багатьох існуючих на даний час методик характеризує інвестиційну привабливість регіонів країни за допомогою певних кількісних і якісних показників. Розглянемо результати застосування однієї з методик, розробленої Київським міжнародним інститутом соціології у партнерстві з Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій. Згідно з цією методикою,

структура індексу інвестиційної привабливості регіонів України побудована з урахуванням так званих «жорстких» та «м'яких» факторів. Як бачимо з таблиці 3, найбільш інвестиційно привабливими є Харківська, Львівська, Донецька області, м. Київ та Дніпропетровська область (1÷5 місця рейтингу).

Однак цікавим є те, що за «жорсткими факторами» (тобто за ресурсним потенціалом, який оцінюється кількісно) перелік регіонів, які посідають 1÷5 місця, був тим же, але дещо

змінився порядок у рейтингу: Харківська (1), Дніпропетровська (2), Донецька області (3), м. Київ (4) та Львівська (5) область. Проте, вплив «м'яких факторів», які оцінюються якісно, суттєво видозмінив цей перелік, поставивши на перше місце Львівську область, а за нею Харківську, Луганську, Закарпатську області та АР Крим. При цьому Дніпропетровська область посіла лише 14 місце.

У 2014 році п'ятірка лідерів за рівнем інвестиційної привабливості суттєво змінилася.

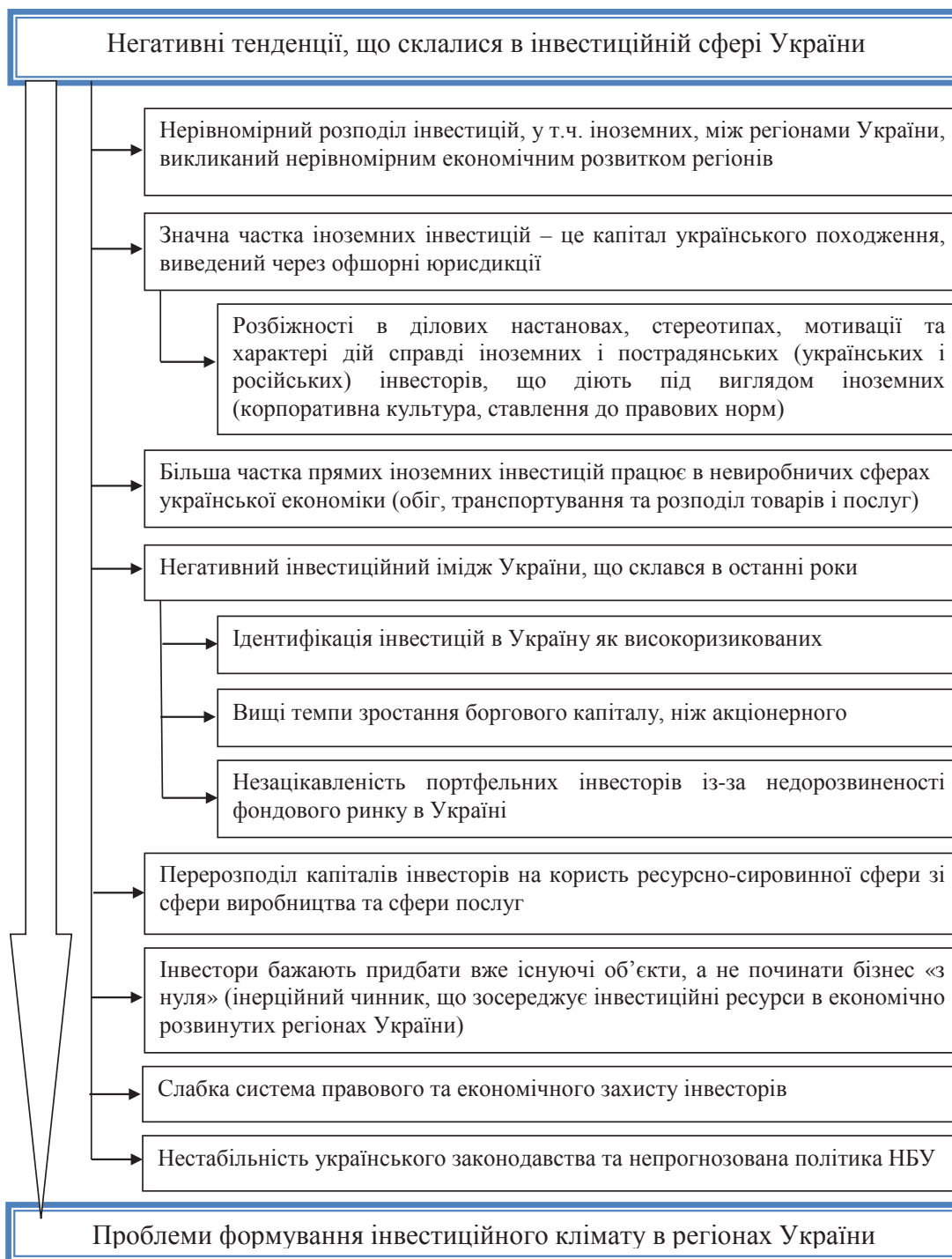

Рис. 2. Тенденції, що склалися в інвестиційній сфері, які викликають певні проблеми при формуванні регіонального інвестиційного клімату

Тепер найбільш інвестиційно привабливими вважаються Львівська, Івано-Франківська, Одеська, Вінницька області та м. Київ (1-5 місця рейтингу). Дніпропетровська область посіла лише 6 місце; її рейтинг зменшився. Таким чином, інвестиційно привабливими стали регіони, далекі від арили військових дій та близькі до кордону з країнами ЄС.

Тут варто зазначити, що, незважаючи на зростання інвестиційної привабливості захід-

них регіонів, інвестиційна активність у них не зросла, окрім Івано-Франківської області. Тому загалом інвестиційний клімат у регіонах України більш сприятливим не став, хоча, зрозуміло, в західних регіонах він більш привабливий порівняно зі східними.

Узагальнюючи результати досліджень окремих науковців, зокрема [1; 3; 4; 6; 7; 8; 12], та свої власні спостереження, відобразимо схематично основні проблеми формування регіональ-

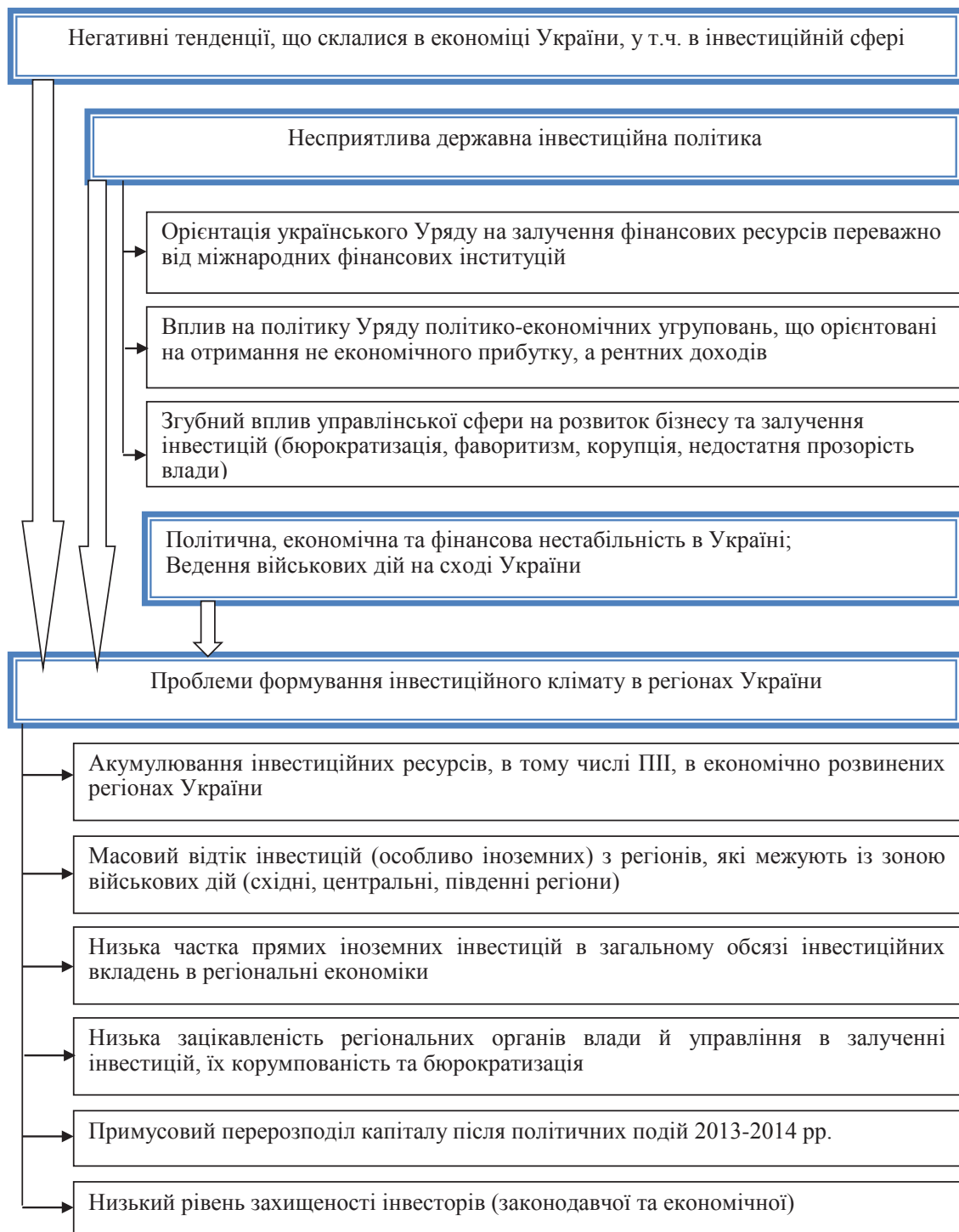

Рис. 3. Проблеми формування інвестиційного клімату в регіонах та фактори, що їх викликають

ного інвестиційного клімату та фактори, що їх викликають (рис. 2, 3).

Таблиця 3
Індекс інвестиційної привабливості
регіонів України *

Місце	Регіон	Бали	
		2013	2014
1 → 8	Харківська область	1,519	1,404
2 → 1	Львівська область	1,483	1,601
3 → 22	Донецька область	1,471	1,281
4 → 5	м. Київ	1,459	1,419
5 → 6	Дніпропетровська область	1,450	1,418
6 → 27	АР Крим	1,434	1,228
7 → 13	Київська область	1,412	1,353
8 → 14	Рівненська область	1,402	1,343
9 → 23	Луганська область	1,397	1,280
10 → 24	Закарпатська область	1,380	1,274
11 → 3	Одеська область	1,377	1,459
12 → 18	Черкаська область	1,373	1,310
13 → 4	Вінницька область	1,368	1,428
14 → 15	Сумська область	1,365	1,339
15 → 2	Івано-Франківська область	1,348	1,478
16 → 16	Миколаївська область	1,344	1,329
17 → 11	Тернопільська область	1,334	1,356
18 → 10	Житомирська область	1,329	1,385
19 → 7	Волинська область	1,323	1,410
20 → 25	Херсонська область	1,323	1,264
21 → 9	Чернігівська область	1,318	1,397
22 → 19	Хмельницька область	1,318	1,289
23 → 20	Полтавська область	1,291	1,283
24 → 21	Кіровоградська область	1,290	1,283
25 → 12	Запорізька область	1,270	1,355
26 → 17	м. Севастополь	1,247	1,320
27 → 26	Чернівецька область	1,226	1,250

* – за матеріалами [10; 11]

Основними причинами недостатньої інвестиційної активності в регіонах України, на нашу думку, є:

– ведення військових дій на сході України та макроекономічна нестабільність;

– несприятливі умови для інвестування, зокрема, недосконале законодавство з питань захисту права власності, адміністрування податків, отримання земельних ділянок, провадження підприємницької діяльності та здійснення контролю за нею;

– обмеженість бюджетного інвестування (як за рахунок державного, так і місцевих бюджетів); недостатній рівень державної підтримки інвестиційної діяльності, неналежним чином розвинута система підготовки інвестиційних програм і проектів для залучення інвестицій;

– негативний інвестиційний імідж України в світі;

– високий рівень корупції та значні адміністративні перешкоди для розвитку інвестиційної діяльності;

– недостатня розвиненість фондового ринку та інвестиційної інфраструктури, що не дозволяє залучати портфельні інвестиції в достатньому обсязі;

– незацікавленість місцевих органів влади в окремих регіонах у швидкому і безперешкодонному проходженні дозвільних документів, що супроводжують реалізацію інвестиційного проекту;

– інші причини.

Висновки. Регіональний інвестиційний клімат в Україні за останні два роки однозначно погіршився і перш за все – в регіонах, які межують із зоною військових дій. Це пов'язано зі зниженням інвестиційної активності практично в усіх регіонах України. Крім того, за рейтингом інвестиційної привабливості спостерігається зміщення акценту в бік західних областей України (Львівської, Івано-Франківської, Вінницької), що надає їм додаткові конкурентні переваги порівняно з центральними та східними областями. Підвищення рейтингу інвестиційної привабливості західних областей викликано перш за все їх віддаленістю від зони військового конфлікту та близькістю до кордону з країнами ЄС. Однак підвищення інвестиційної привабливості цих областей поки що не підтверджується зростанням інвестиційної активності в них (за виключенням Івано-Франківської області), тому можна вважати, що інвестиційний клімат у цих регіонах суттєво не покращився.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гребенюк Н.О. Інвестиційна привабливість: сутність та засоби покращення [Текст] / Н.О. Гребенюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 12. – С. 12-17.
2. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: моногр. [Текст] / За ред. З.С. Варналя. – К.: НІСД, 2007. – 768 с.
3. Єпіфанов А.О. Управління регіоном [Текст]: навч. посіб. / А.О. Єпіфанов, М.В. Мінченко, Б.А. Дадашев. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 361 с.
4. Іванова Н.Ю. Оцінка інвестиційної привабливості регіону: порівняльний аналіз сучасних методик [Текст] / Н.Ю. Іванова, А.І. Данилів // Наукові записки. – 2006. – Т. 56. – С. 16-22.
5. Іщук С.О. Оцінювання інвестиційної привабливості регіону: методичний аспект [Текст] / С.О. Іщук, Т.В. Кулініч // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 71-78.
6. Карпович М. Інвестиційний клімат в Україні та проблема реалізації інвестиційного потенціалу [Електронний ресурс] / М. Карпович. – Режим доступу: <<http://naub.ua.edu.ua/author/karpovych-m/>>.
7. Лесечко М.Д. Інвестиційний клімат: теорія і практика [Текст]: монографія // За ред. А.О. Чемериса. – Львів: ЛФУ-АДУ, 2010. – 160 с.
8. Луців О.В. Напрями формування інвестиційного потенціалу регіонів України [Текст] / О.В. Луців // Фінансовий про-стір. – 2014. – № 1 (13). – С. 106-111.

9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Оперативна статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.
10. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів за 2013 рік [Електронний ресурс] / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – К., 2013. – Режим доступу: <<http://www.feg.org.ua>>.
11. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів за 2014 рік [Електронний ресурс] / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – К., 2014. – Режим доступу: <<http://www.feg.org.ua>>.
12. Томарева В.В. Оцінка інвестиційного клімату України та її регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.nbu.gov.ua/portal>>.